

Dlaczego w relacji Mateusza (21,1-11) Jezus wjeżdżał do Jerozolimy na dwóch osłach?

Część 1: Referent drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7

Why Did Jesus Enter Jerusalem Riding on Two Donkeys in Matthew's Account (21:1-11)? Part 1: The Referent for the Second Pronoun αὐτῶν in Mt 21:7

KS. ADAM KUBIŚ

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: akubis@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4961-2254

SUMMARY: The article deals with one of the problematic issues found in the Matthean entry narrative (21:1-11), namely identifying the appropriate referent for the second pronoun αὐτῶν in Mt 21:7. First, a few textual emendations to the original Greek text are discussed, since the solution to the above problem has sometimes been sought in the discovery of a truly original text, free of this interpretative difficulty. Second, the grammatical and rhetorical explanations of the issue are elucidated. Third, the article presents and evaluates arguments for identifying the proper referent of αὐτῶν, whether in the vestments or in the two animals. In the author's opinion, the most convincing solution to the problem lies in identifying the referent of the ambiguous pronoun as the two animals.

KEY WORDS: Mt 21:1-11, Mt 21:7, donkey, Jesus' entry narrative

1. Wstęp: postawienie problemu

Według Mateuszowego opisu wjazdu Jezusa do Jerozolimy Jezus posyła dwóch uczniów do wsi Betfage, w której mają znaleźć przywiązaną oslicę (ὄνον) i będące razem z nią źrebię (πῶλον) (21,2). Zgodnie z nakazem Jezusa dwaj uczniowie mają przyprowadzić dwoje zwierząt do Jezusa, gdyż, jak czytamy, „Pan ich (αὐτῶν) potrzebuje” (21,3). Polecenie to ma być wypełnieniem słów proroka cytowanego przez Mateusza (21,5), według którego król przybywa do Jerozolimy, siedząc na oslicy i na osłátku. Tekst grecki Mt 21,5, dotyczący zwierząt, brzmi ἐπὶ ὄνον καὶ ἐπὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου, co można dosłownie przełożyć: „na oslicy i na źrebaku, synu zwierzęcia pod jarzmem”¹.

1 Polskie tłumaczenia różnorodnie oddają tekst Mateusza: „na oslicy i na osłęciu, synu podjarzmej” (Jakub Wujek); „na osiołku, źrebięciu oslicy” (Biblia Tysiąclecia, 5 wyd.); „na osle, na

Uczniowie wykonali polecenie Jezusa i przyprowadzili „oślicę i ośłę” (τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον), następnie ułożyli „na nich” obu (ἐπ’ αὐτῶν) swoje szaty, a Jezus usiadł „na nich” (ἐπάνω αὐτῶν) (21,7). W tym miejscu pojawia się trudność w zrozumieniu drugiego zaimka „nich” (αὐτῶν). Zaimek ten może być rodzaju męskiego i odnosić się do zwierząt lub rodzaju nijakiego i odnosić się do szat. Współczesne przekłady w języku polskim doskonale oddają tę dwuznaczność tekstu greckiego².

Dwuznaczność referenta zaimka αὐτῶν spowodowała powstanie imponującej gamy wyjaśnień, datujących się od starożytności po czasy obecne. W efekcie można wyróżnić siedem różnych sposobów tłumaczenia trudności w identyfikacji referenta kontrowersyjnego zaimka αὐτῶν. (1) Pierwsze wyjaśnienie optuje za szatami jako referentem. (2) Drugie wskazuje na parę osłów. (3) Kolejna propozycja interpretacyjna godzi dwa powyższe stanowiska stwierdzając, iż Mateusz miał na myśli zarówno szaty, jak i osły³. (4) Czwarte wyjaśnienie widzi w zapisie Mateusza zamierzoną dwuznaczność⁴. (5) Jeszcze inne ujęcie prezentują komentatorzy twierdzący, iż dwuznacznego zapisu Mateusza nie można racjonalnie wyjaśnić. Mateusz jest bowiem tak nieuważnym autorem, iż tego typu niejasności nie powinny dziwić. Nie należy zatem poświęcać nieprecyzyjnym zapisom specjalnej uwagi i zdać się na rozsądek w próbie wizualizacji i interpretacji Mateuszowych

oślicę, młodym zwierzęciu jucznym” (Biblia Poznańska); „na ośle, na osiołku, który już nosi ciężary” (Biblia Paulistów); „dosiadający oślicy oraz oślicia, żrebięcia będącej pod jarzmem” (R. Popowski, 2000); „na ośle, i na oślicę, synu (bydłęcia) spod jarzma” (M. Wojciechowski, *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, 1994); „na ośle, żrebięciu oślicy podjarzemnej” (Biblia Warszawska, Towarzystwo Biblijne w Polsce, 1975); „na oślicę, i na oślicę, synu oślicy pod jarzmem będącej” (Biblia Gdańska); „na oślicę oraz na oślicę, synu oślicy będącej pod jarzmem” (Nowa Biblia Gdańska); „na ośle, na osiołku, żrebięciu oślicy” (Uwspółcześniona Biblia Gdańska); „na oślicę i na oślicę tej, która jest pod jarzmem” (Biblia Brzeska); „na oślicę i na żrebięciu oślicy” (Biblia Warszawsko-Praska); „na ośle, na żrebięciu jucznego zwierzęcia” (Nowe Przymierze, 2009).

- 2 „Nałożyli na nie płaszcze, a On usiadł na nie” (R. Popowski, 2000); „nałożyli na nie szaty, i usiadł na nie” (M. Wojciechowski, *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, 1994); „włożyli na nie szaty swoje, i wsadzili go na nie” (Biblia Gdańska); „włożywszy na nie szaty swoje, usadzili go na nie” (Biblia Brzeska). Niektóre tłumaczenia przez użycie dwóch różnych zaimków, a mianowicie „nie” oraz „nich”, mogą sugerować, iż drugi zaimek nie odnosi się do zwierząt, ale do ubrań. Zob. „włożyli na nie odzienia swoje, a jego wsadzili na nie” (Jakub Wujek); „położyli na nie swe płaszcze, a On usiadł na nich” (Biblia Tysiąclecia, 5 wyd.); „położyli na nie swoje płaszcze. A On usiadł na nich” (Biblia Paulistów); „położyli na nich okrycia, a On usiadł na nich” (Biblia Poznańska); „włożyli na nie szaty, i posadzili go na nich” (Biblia Warszawska). Tłumaczenie Biblii Warszawsko-Praskiej usuwa trudność interpretacyjną: „rozłożyli na nich swoje płaszcze, na których Jezus usiadł”.

- 3 D.J. Harrington, *The Gospel of Matthew* (Sacra Pagina 1; Collegeville, MN: The Liturgical Press 1991) 293; R.T. France *Matthew. An Introduction and Commentary* (Downers Grove, IL: InterVarsity 1985) 302.

- 4 D. Instone-Brewer, „The Two Asses of Zechariah 9:9 in Matthew 21”, *TynBul* 54/1 (2003) 98.

scen⁵. (6) W świetle kolejnego rozwiązania trudność interpretacyjna jest wynikiem emendacji tekstualnych. Oznacza to, iż obecnie znany nam tekst grecki, błędnie uchodzący za oryginalny, miałby być efektem poprawek naniesionych na jednoznaczny tekst oryginalny. (7) Ostatnią znaną nam możliwością poszukiwania rozwiązania trudności jest odwołanie się do zjawisk gramatycznych i retorycznych. Propozycje trzecia, czwarta, piąta i szósta nie zdobyły sobie szerokiego uznania wśród komentatorów. Zasadniczo rozwiązania te omijają trudność, czy to negując jej istnienie (stanowiska trzecie, czwarte i szóste), czy też uważając, iż jest ona nierozwiązywalna (piąte stanowisko). W poniższym artykule skupimy się zatem na ukazaniu i ocenie argumentów przemawiających za pozostałymi trzema rozwiązaniami (pierwszym, drugim i siódmym). Nieodzownym będzie także ustosunkowanie się do szóstej propozycji dotyczącej fundamentalnej kwestii tekstu oryginalnego.

Niniejszy artykuł otwiera dyskusja na temat emendacji tekstualnych występujących w interesujących nas wersetach perykopy Mt 21,1-11. Ma ona na celu ustalenie tekstu oryginalnego wersetów wzmiankujących parę osłów. Następnie zreferowano i oceniono rozwiązania trudności w identyfikacji referenta drugiego zaimka αὐτῶν w 21,7 odwołujące się do gramatyki i retoryki. W kolejnych dwóch częściach artykułu przedstawione są i poddane krytycznej ocenie argumenty wysuwane za szatami i parą zwierząt jako referentami drugiego zaimka αὐτῶν w 21,7.

W prezentacji tytułowego problemu egzegetycznego będą nam przyświecały dwa cele. Pierwszym jest wskazanie najbardziej przekonującego rozwiązania trudności interpretacyjnej, uwiarygodnionego możliwie najbardziej wyczerpującą argumentacją. Drugi cel, historyczny ze swej natury, może być określony jako chęć prezentacji jak najszerszej gamy interpretacji trudności powstałych na przestrzeni wieków, a zatem nakreślenie wyczerpującego *status quaestionis*.

2. Tekst oryginalny a hipoteza emendacji tekstualnych

Niektórzy komentatorzy uważali, iż dwuznaczność Mt 21,7 jest wynikiem błędów powstałych w procesie transmisji tego tekstu. W opinii Alana H. McNeile'a zdanie

5 U. Luz, *Matthew 21–28. A Commentary* (Hermeneia – A Critical Commentary on the Bible; Minneapolis, MN: Fortress 2005) 8: „[...] it is difficult to imagine Jesus' ride. With an author like Matthew who is frequently careless in concrete details, we should not even try to imagine it.” Luz cytuje również opinię J. Duponta, który uważa, iż Mateusz „nie widzi” scen, które opisuje. Barnabas Lindars (*New Testament Apologetic. The Doctrinal Significance of the Old Testament Quotations* [London: SCM 1961] 114) nie znajduje żadnego wyjaśnienia dla dziwnego obrazu Jezusa jadącego na dwóch osłach i widzi tutaj zwyczajną nieuwagę Mateusza skutkującą problematycznym opisem: „[...] a mystery on any showing. Presumably it is confused writing rather than anything else”.

ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἱμάτια („położyli na nie szaty”) – obecne we wspólnych wydaniach krytycznych (NA²⁸, GNT⁵) – brzmiało w oryginale: ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτόν τὰ ἱμάτια („położyli na niego szaty”) lub ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτὸν αὐτῶν τὰ ἱμάτια („położyli na niego ich szaty”) lub ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτὸν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια („położyli na niego swoje własne szaty”)⁶. W tym samym duchu Theodor Zahn opowiada się za lekcją ἐπ' αὐτόν jako oryginalną⁷. Sens tak zrekonstruowanego tekstu byłby następujący: uczniowie położyli swe szaty na jednym osle, źrebięciu (jako ostatnim wzmiankowanym zwierzęciu w 21,7), a Jezus usiadł na szatach.

Powyższa propozycja lektury ἐπ' αὐτόν nie jest nowatorskim pomysłem współczesnych egzegetów. Już w starożytności pojawiły się rękopisy greckie zmieniające w odniesieniu do osłów w naszej perykopie liczbę mnogą na liczbę pojedynczą. W miejsce poświadczanego przez większość rękopisów ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν – „nałożyli na nie” (zaimek liczby mnogiej αὐτῶν w dopełniaczu), kilka rękopisów (Θ 13 33 124 346 788 f¹³) – najstarsze z nich (Θ 33) datowane są dopiero na IX w. – wstawiają zaimek rodzaju męskiego w celowniku (*dativus*): αὐτῷ („nałożyli jemu”), a dwa inne manuskrypty greckie (kodeks D oraz bizantyjski lekcjonarz 2211) używają zaimka rodzaju męskiego w bierniku (*accusativus*): αὐτόν („nałożyli na niego”)⁸. Obie zmiany zaimka z liczby mnogiej w dopełniaczu (*genetivus*) (αὐτῶν) na liczbę pojedynczą (αὐτῷ/αὐτόν) są gramatycznie dopuszczalne, gdyż przyimek „na” (ἐπὶ) łączy się z wszystkimi trzema wymienionymi przypadkami (*genetivus*, *dativus*, *accusativus*).

Szukając odpowiedzi na pytanie o oryginalność dwu lekcji z zaimkami αὐτῷ oraz αὐτόν, można przedstawić kilka argumentów sugerujących wtórność tych wariantów. Po pierwsze, warianty te mogą być próbą ułatwienia lektury tekstu poprzez usunięcie trudnego do zrozumienia obrazu jazdy na dwóch osłach. Po drugie, czasownik ἐπιτίθημι z zaimkiem w celowniku jest spotykany w Mt (zob. 19,13.15), stąd lekcja z αὐτῷ może być próbą harmonizacji ze stylem Mateusza. Po trzecie, obie lekcje mogą być wyjaśnione jako dążenie do harmonizacji tekstu Mateusza z tekstem Marka (11,7), w którym występują oba zaimki: „narzucili jemu (αὐτῷ) swoje szaty i usiadł na nim (αὐτόν)”. Po czwarte, zmiana z αὐτῶν na αὐτόν może być też błędem ortograficznym, wynikającym z zastąpienia długiej samogłoski (ω) identycznie brzmiącą krótką samogłoską (ο). Fakt, iż rękopisy poświadczające te lekcje są nieliczne oraz czasowo bardzo późne,

6 A.H. McNeile, *The Gospel according to St. Matthew. The Greek Text with Introduction, Notes, and Indices* (London: Macmillan 1915) 295.

7 T. Zahn, *Das Evangelium des Matthäus* (KNT 1; Helsingfors: Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nachf⁴1922) 690.

8 Zaimek liczby pojedynczej w bierniku poświadczony jest także w kilku rękopisach łacińskich (a b e f f² q). Najstarszy z nich (a) pochodzi z IV w. Najstarszy kodeks grecki (D) datowany jest na V w. Data pochodzenia rękopisów wskazuje, iż poprawki w tekście łacińskim nie bazowały na tekście greckim.

argument piąty i szósty również przemawia przeciw uznaniu ich za warianty odzwierciedlające tekst oryginalny.

T. Zahn twierdzi, iż konstrukcja składająca się z czasownika ἐπιτίθημι w połączeniu z ἐπί + *genetivus*, znajdująca się w Mt 21,7, jest niepoprawna. Poprawną konstrukcją jest czasownik ἐπιτίθημι z *dativusem* (zob. Mt 19,13.15) oraz czasownik ἐπιτίθημι w połączeniu z ἐπί + *accusativus* (zob. Mt 9,18; 23,4). Konkluzję tę, zdaniem niemieckiego egzegety, potwierdza częste zastępowanie w Mt 21,7 konstrukcji ἐπ' αὐτῶν na ἐπάνω αὐτῶν (zaczepniętą z końcówki wiersza 7.), ἐπάνω łączy się bowiem tylko z *genetivusem*⁹. Zamianę tę spotykamy w C K N W Γ Δ f¹ 565 579 700 892c 1241 1424 1844 ℳ – najstarszym w tym katalogu jest kodeks C (*Codex Ephraemi*), datowany na V w. Teza T. Zahna nie wytrzymuje jednak próby dowodów, gdyż w samej Ewangelii Mateusza, poza 21,7, spotykamy jeszcze połączenie czasownika ἐπιτίθημι z przyimkiem ἐπί + *genetivus*: ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ (27,29)¹⁰.

Wiele rękopisów greckich poświadcza także zmianę zaimka w kluczowym dla nas wyrażeniu „i usiadł na nich” (καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν) w w. 7. Korektor Kodeksu Synajskiego z IV w., żyjący w VI-VII w., oraz kopista tworzący *Codex Regius* (019, z VIII w.) poprawili zaimek αὐτῶν w liczbie mnogiej (*genetivus*) na αὐτόν w liczbie pojedynczej (*accusativus*). Zmiana ta winna być jednak rozumiana jako błąd gramatyczny, gdyż przyimek ἐπάνω łączy się z dopełniaczem (*genetivus*). Gramatycznie poprawną jest zamiana αὐτῶν na αὐτοῦ (rodzaj męski, liczba pojedyncza, *genetivus*), którą znajdujemy w dwóch rękopisach greckich (D Θ)¹¹ oraz na αὐτῆς (rodzaj żeński, liczba pojedyncza, *genetivus*), której dokonał korektor żyjący w XI/XII w. w manuskrypcie minuskułowym z IX w. oznaczonym cyfrą 2. W przypadku zmiany na αὐτοῦ skryba chciał ukazać Jezusa siedzącego tylko na oślicy, w przypadku zmiany na αὐτῆς korektor ukazał Jezusa siedzącego na oślicy.

Inną próbą uczynienia tekstu bardziej zrozumiałym było opuszczenie kontrowersyjnego zdania podrzędnego καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν („i usiadł na nie”). Tak skrócony tekst znajdujemy w dwóch kodeksach majuskułowych, *Codex Basiliensis* (VIII w.) i *Codex Seidelianus I* (IX w.), oraz w trzech rękopisach minuskułowych z wieków XI (2) oraz XII (1 oraz 2358). Niewielka liczba powyższych świadków oraz obecność tego zdania w podstawowych i starożytnych kodeksach czyni powyższą propozycję niewiarygodną.

Wartą odnotowania jest jeszcze jedna zmiana wprowadzana przez kopistów w tekście badanej perykopy. Część rękopisów (κ Θ 579 1241) poświadcza

⁹ Zahn, *Matthäus*, 619.

¹⁰ G.M. Soares Prabhu, *The Formula Quotations in the Infancy Narrative of Matthew. An Enquiry into the Tradition History of Mt 1-2* (AnBib 63; Rome: Biblical Institute Press 1976) 152-153.

¹¹ Zmiana ta poświadczona jest także w kilku rękopisach łacińskich (b c e f ff² h).

następujące zdanie: „A gdyby wam ktoś coś mówił, powiecie: «Pan go potrzebuje i zaraz je (l.mn.) odeśle»” (21,3). W miejsce liczby mnogiej „ich potrzebuje” (αὐτῶν χρεῖαν ἔχει), poświadczonej przez pozostałe manuskrypty, skryba wstawił liczbę pojedynczą „go potrzebuje” (αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει). Zaimek αὐτοῦ jest rodzaju męskiego i określa żrebię. Widać tutaj zatem chęć harmonizacji z pozostałymi Ewangeliami kanonicznymi, które mówią o dosiadanu przez Jezusa jednego osiołka rodzaju męskiego. Tekst Marka (11,3) jest identyczny z poprawionym w ten sposób tekstem Mateusza (21,3): ὁ κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει (Mk) = ὁ κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει (Mt: 8 Θ 579 1241).

Powyższe emendacje tekstu greckiego poświadczone są przez niezwykle małą liczbę rękopisów. Jest to podstawowy argument za ich odrzuceniem jako pretendentów do bycia odzwierciedleniem tekstu oryginalnego. Odrzucenie tych wersji tekstualnych jako oryginalnych może być także wsparte przez dwa argumenty z krytyki wewnętrznej. Po pierwsze, zmiany te ułatwiają lekturę tekstu, usuwając problematyczny obraz Jezusa siedzącego na dwojgu zwierzętach¹². Jak wiemy, jako oryginalny preferowany jest tekst trudniejszy. Po drugie, zmiany te można wyjaśnić próbą harmonizacji tekstu z opisami znajdującymi się w pozostałych trzech Ewangeliach kanonicznych.

3. Wyjaśnienia gramatyczno-retoryczne

W identyfikacji dwuznacznego referenta drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7 niektórzy autorzy odwołują się figury retorycznej zwanej synekdochą, jeszcze inni – do figury zwanej *enallage numeri*¹³. Juan Maldonatus wskazuje jeszcze inną figurę retoryczną, a mianowicie syllepsę, czyli brak odpowiedniości między logiczną a gramatyczną budową wypowiedzi¹⁴. Wilhelm de Wette mówi jeszcze o dwóch możliwościach gramatycznych – nieokreślonej liczbie mnogiej

12 Tak oceniają dwie poprawki w *Codex Bezae* z liczby mnogiej na liczbę pojedynczą w Mt 21,7 dwaj krytycy tekstualni: M.W. Holmes, „*Codex Bezae* as a Recension of the Gospels”, *Codex Bezae. Studies from the Lunel Colloquium, June 1994* (red. D.C. Parker – C.-B. Amphoux) (NTTS 22; Leiden: Brill 1996) 129; S.R. Pickering, „Readings of *Codex Bezae* in the Gospel of Matthew”, *NTTRU* 4 (1996) 65-66.

13 I. Knabenbauer, *Commentarius in Quatuor S. Evangelia Domini N. Jesu Christi. I/2. Evangelium secundum S. Matthaeum* (Parisiis: Lethielleux 1893) 203; D. Whitby, „A Commentary on the Gospels and Epistles of the New Testament”, *A Critical Commentary and Paraphrase on the Old and New Testament and the Apocrypha* (London: Thomas Tegg 1842) IV, 146; A. Martini, *La Sacra Bibbia secondo la Vulgata tradotta in lingua italiana* (Napoli: Gaetano Nobile 1844) V, 83.

14 J. Maldonatus, *A Commentary on the Holy Gospels* (London: John Hodges 1888) II, 194. Zdaniem hiszpańskiego jezuita syllepsis występuje również w stwierdzeniu o nałożeniu szat na oboje zwierząt, gdyż w rzeczywistości nałożono je tylko na żrebię.

(*einen unbestimmten Plural*) oraz rozumieniu αὐτῶν jako nieokreślonego τινός („czymś”)¹⁵. Najbardziej przekonujące są dwie pierwsze propozycje: synekdocha oraz *enallage numeri*. W przypadku synekdochy ewangelista użyłby zasady *totum pro parte*, czyli mówiąc o dwu osłach (*totum*), na których Jezus miałaby siedzieć, miałby w istocie na myśli tylko jednego z nich (*parte*). W przypadku figury retorycznej zwanej *enallage numeri* ewangelista użył zaimka liczby mnogiej zamiast poprawnego w tym miejscu zaimka liczby pojedynczej. Komentatorzy przytaczają przykłady użycia tych dwóch figur retorycznych w tekstach biblijnych: Arka Noego zatrzymała się na górach Ararat (Rdz 8,4), choć w istocie chodziło o jedną górę, na której spoczęła; Lot miał mieszkać w zniszczonych miastach (19,29), choć w rzeczywistości mieszkał tylko w jednym z nich; Abraham otrzymuje propozycję pochowania Sary w grobach, choć siłą rzeczy ma być pochowana tylko w jednym z nich (23,6); wszyscy synowie Izraela popełnili grzech (Joz 7,1), choć w istocie dopuścił się go tylko Akan. Przykład synekdochy, czy też *enallage numeri*, znajdziemy także w Mt 27,44, gdzie mowa jest w liczbie mnogiej o złoczyńcach szydzących z Jezusa, choć w istocie robił to tylko jeden z nich. Ostatni przykład Max Zerwick kwalifikuje jako czysto gramatyczną kategorię zwaną *pluralis categoriae*: opisuje się w liczbie mnogiej przedmiot, który w rzeczywistości występuje w liczbie pojedynczej. Wskazuje się zatem na klasę, kategorię osób (złoczyńcy), zamiast na indywiduum (złoczyńca)¹⁶. Zdaniem wielu autorów casus zaimka αὐτῶν w Mt 21,7 także winien być wyjaśniany jako przykład *pluralis categoriae*¹⁷. Jak słusznie jednak zauważa George M. Soares Prabhu, *pluralis categoriae* mówi o jednostce w terminach jej przynależności do klasy. Innymi słowy, opisuje się tę jednostkę przez liczbowo nieokreśloną klasę. Nigdy jednak *pluralis categoriae* nie odnosi się do określonej liczbowo mnogości pojedynczych elementów, czego przykładem jest interesujący nas wiersz. W Mt 21,7 nie ma bowiem mowy o pojedynczym zwierzęciu czy nawet o dwojgu zwierzętach określonych poprzez przynależność do klasy. Istnieje natomiast odniesienie do precyzyjnej liczby dwóch wzmiankowanych wcześniej

15 W.M.L. de Wette, *Kurze Erklärung des Evangeliums Matthäi* (Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zum Neuen Testament. I/1; Leipzig: Weidmannsche Buchhandlung 1838) 195.

16 M. Zerwick, *Biblical Greek Illustrated by Examples* (Scripta Pontificii Instituti Biblici; Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico 2001) §7. Inne przykłady wskazywane przez komentatorów: Mt 2,20.23; 14,9; 22,24; 24,26; Mk 4,10; 6,26; 7,37; Łk 5,21; 8,39; J 6,14.26; 8,24; 9,3.16.34; 10,21; 13,4. Jak zauważył Soares Prabhu (*The Formula Quotations*, 151), nie wszystkie powyższe sigle są właściwe. Dla przykładu, Mt 2,20 jest raczej aluzją do Wj 4,19, niż *pluralis categoriae*. Mt 2,23, wzmiankujące proroków, nie mówi, jak chcą komentatorzy, o Ozeaszu (cytowanym w 2,15), ale o prorokach w ogólności lub nawet o całym ST w jego prorockim aspekcie. Mt 24,26 to przykład nieokreślonej liczby mnogiej, a nie *pluralis categoriae*.

17 N. Turner, *A Grammar of New Testament Greek J.H. Moulton*. III. Syntax (Edinburgh: T&T Clark 1963) 26; D.A. Carson, „Matthew”, *The Expositor's Bible Commentary*. VIII. Matthew, Mark, Luke (red. F.E. Gaebelin) (Grand Rapids, MI: Zondervan 1984) 438.

w tekście zwierząt. Podsumowując, kategorie retoryczne mogą być pomocne w zrozumieniu tego tekstu. Zasada gramatyczna *pluralis categoriae* nie ma jednak zastosowania.

4. Szaty jako referent drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7

Przez liczbę mnogą rzeczownika τὰ ἱμάτια („szaty”) rozumieć można więcej niż jedną szatę na grzbiecie każdego z dwojga zwierząt. Można sobie wyobrazić także sytuację, w której dwóch uczniów posłanych po zwierzęta nakłada na nie swoje szaty. W tym przypadku każde ze zwierząt miałoby na swym grzbiecie jedną szatę, a ostatni zaimek αὐτῶν w 21,7, odniesiony do szat w liczbie mnogiej, sugerowałby, iż Jezus usiadł na dwojgu zwierzętach. Jeśli zatem rozważamy tutaj casus szat jako referenta ostatniego zaimka αὐτῶν w 21,7, mówimy o sytuacji, w której Jezus usiadł na wielu szatach na jednym osle, mimo iż szaty (czy też jedna szata) były położone także na drugim osle.

Można przytoczyć kilka argumentów, które sprawiły, iż wiele tłumaczeń i zdecydowana większość komentarzy, poczynając od Teofilakta z Ochrydy (zm. 1107; *Enarratio in Evangelium Matthaei* 21,7; PG 123,269) i Eutymiusza Zigabenosy (zm. 1116; *Comm. in Matt.*: PG 129,552), opowiada się za tłumaczeniem i wyjaśnieniem tekstu, w świetle którego Jezus miałby usiąść na szatach jednego ze zwierząt¹⁸. Po pierwsze, doświadczenie życia codziennego, w którym z zasady dosiada się jedynie jednego zwierzęcia wierzchowego, sugeruje, że Jezus raczej usiadł na szatach, a nie na dwojgu zwierzętach jednocześnie. Zauważmy, iż Mateusz żyje w kulturze, w której jeżdżenie na osle było codziennością, wie on zatem więcej na ten temat niż współczesny egzegeta NT. Nie bez zdziwienia można odnaleźć jednak komentatorów twierdzących, iż jazda na

¹⁸ Za interpretacją tą opowiadają się Bruno z Segni (zm. 1123; PL 165,243), Aphonsus Tostatus (Abulensis) (zm. 1445), Cornelius Jansenius (zm. 1576), Juan Maldonatus (zm. 1583), Augustin Calmet (zm. 1757) i wielu późniejszych komentatorów. Współcześnie jest to dominujące wyjaśnienie referenta drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7. Zob. B.T. Vivano, „The Gospel according to Matthew”, *The New Jerome Biblical Commentary* (red. R.E. Brown – J.A. Fitzmyer – R.E. Murphy) (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1990) 664; R.T. France, *The Gospel of Matthew* (NICNT; Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans 2007) 772: „They brought the donkey and the foal, and put cloths on them for Jesus to sit on”. W jednym z polskich komentarzy (K. Romaniuk – A. Jankowski – L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu* [Poznań: Pallottinum – Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów 1999] I, 123), padają następujące stwierdzenia: „[...] wyrażenie: *a On usiadł na nich*, stanowi już tylko pozorną trudność. Wprawdzie biorąc pod uwagę reguły gramatyczne, zwrot *na nich* można odnieść do osłicy i do osłęcia, jednakże te same reguły oraz kontekst każą się domyślać, że chodzi raczej o *szaty*, na których usadowiono Jezusa”. Komentatorzy niestety nie precyzują, jakie reguły gramatyczne i kontekst prowadzą do domysłu, iż zaimek odnosi się do szat.

dwojgu zwierzętach jest ze wszech miar naturalna¹⁹. Po drugie, każda z trzech pozostałych Ewangelii kanonicznych wyraźnie mówi o dosiadananiu przez Jezusa w czasie wjazdu do Jerozolimy jednego zwierzęcia (Mk 11,7; Łk 19,35; J 12,14-15). Zaimiek w liczbie mnogiej winien odnosić się zatem nie tyle do osłów (gdyż, jak informują pozostałe Ewangelie kanoniczne, był tylko jeden osioł, na którym siedział Jezus), ile do szat. Po trzecie, najbliższą częścią zdania, do której ostatni w w. 7 zaimiek αὐτῶν (*nich*) może się teoretycznie odnosić, są τὰ ἱμάτια („szaty”). W świetle zasady gramatycznej nakazującej szukać referenta położonego jak najbliżej w tym samym zdaniu, szaty są najbardziej prawdopodobnym rozwiązaniem²⁰. Po czwarte, nałożenie szat służyło temu, aby Jezus na nich usiadł. Konsekwentnie zatem, jeśli bezpośrednio po wzmiankowaniu nałożenia szat opisywana jest czynność siadania, to przedmiotem, na którym Jezus miał usiąść, winny być właśnie szaty²¹. Logice tego argumentu sprzeciwia się paralelne zdanie w Mk 11,7, gdzie mimo wzmiankowania nałożenia szat, ostatni zaimiek odnosi się do siadania na osła, a nie na szaty. Po piąte, zmiana zaimka z ἐπὶ na ἐπάνω, w drugiej części zdania ἐπέθηκεν ἐπ’ αὐτῶν τὰ ἱμάτια, καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν (w. 7), sugeruje czytelnikowi zmianę znaczenia, a mianowicie zmianę referenta drugiego zaimka αὐτῶν w stosunku do referenta pierwszego takiego zaimka występującego w tym zdaniu²². Po szóste, zdaniem

19 Dla przykładu Remigiusz, mnich z Auxerre, ok. 880 r. Zob. Thomas Aquinas, *Catena Aurea. Commentary on the Four Gospels Collected out of the Works of the Fathers*. I. St. Matthew (red. J.H. Newman) (Oxford: John Henry Parker 1841) 706.

20 C. Blomberg, *Matthew* (NAB 22; Nashville: Broadman & Holman Publishers 1992) 313. Zob. także H. Fowler, *The Gospel of Matthew* (BSTS; Joplin, MO: College Press 1985) 31: „The pronoun’s antecedent is normally the noun which is mentioned closest in the near context, unless other reasons prevail”.

21 B.M. Newman – P.C. Stine, *A Handbook on the Gospel of Matthew* (New York, NY: United Bible Societies 1992) 640-641.

22 A. Plummer, *An Exegetical Commentary on the Gospel according to St. Matthew* (London: Robert Scott 1909) 286; R.H. Gundry, *Commentary on the New Testament. Verse-by-Verse Explanation with a Literal Translation* (Peabody, MA: Hendrickson Publishers 2010) 90. Alfred Plummer stwierdza, iż nie ma przykładu użycia przyimka ἐπάνω w odniesieniu do jeżdżenia na zwierzęciu. Wychodząc z założenia, że przyimek ten oznacza „na szczycie, na wierzchu”, Plummer twierdzi, że byłoby nienaturalnym mówienie o jeżdżeniu „na szczycie” zwierzęcia. Podobny argument przedstawia Zahn (*Matthäus*, 619), twierdząc, że przyimek ἐπάνω oznacza „nad” i wyraża jedynie siedzenie „nad” czymś, stąd nie może być użyty do opisu czynności jeżdżenia „na” zwierzęciu. Konsekwentnie, Jezus siedział „nad” ubraniami, ale nie „na” zwierzętach. Okazuje się jednak, iż argumentacja Plummera i Zahna jest chybiona. Po pierwsze, Mateusz nie łączy przyimka ἐπάνω z czasownikiem oznaczającym jeżdżenie, ale siedzenie. Nadto, czasownik wyrażający siedzenie na zwierzęciu wierzchowym w połączeniu z tym przyimkiem występuje w Ap 6,8: ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ – tekst ten mówi o siedzeniu na koniu. Połączenie tego przyimka z rzeczownikiem oznaczającym zwierzę spotykamy w Sdz 1,14 A: ἐπάνω τοῦ ὑποζυγίου – w tym kontekście idzie o osła. Nadto, połączenie czasownika wyrażającego siedzenie z przyimkiem ἐπάνω oraz zaimkiem określającym miejsce siedzenia jest spotykane na innych miejscach Ewangelii Mateusza (zob. 23,22; 28,2). Zob. Fowler, *Matthew*, 31.

Urbana Holzmeistera szaty są preferowane jako referent, gdyż tworzą aluzję do sposobu, w jaki król Jehu został uhonorowany przez przyjaciół w czasie swego wjazdu do Jerozolimy (2 Krl 9,13)²³. Argument ten nie jest przekonujący, gdyż 2 Krl 9,13 mówi o słaniu szat przed stopami króla, jednak nie wspomina o czynności siadania króla na szatach. Po siódme, Wayne Coppins sugeruje, iż skoro tylko jedno zwierzę (oślica) było uwiązane (Mt 21,2), to tylko ono było przeznaczone do siedzenia²⁴. Argument ten może być osłabiony przez przypuszczenie, iż także źrebię mogło być przywiązane. Nadto Jezus mógł jechać tylko na źrebięciu, choć tekst mówi jedynie o przywiązaniu oślicy²⁵.

Powyższe przesłanki mają swoją mniejszą lub większą wartość argumentacyjną w uznaniu, iż ostatni zaimek οὐτῶν odnosi się do szat, a nie dwu osłów. W kolejnej części artykułu przedstawimy jednak również argumenty sugerujące prawdziwość odwrotnej tezy, a mianowicie takiej, w której to Jezus usiadł na osłach.

5. Osły jako referent drugiego zaimka οὐτῶν w Mt 21,7

We współczesnej literaturze egzegetycznej wskazywanych jest przynajmniej pięć argumentów przemawiających za tym, by zwrot ἐπάνω οὐτῶν w Mt 21,7 odnieść do zwierząt, a nie do szat. Argumenty zostaną przedstawione w kolejności odzwierciedlającej ich wartość merytoryczną, poczynając od mniej przekonujących i kończąc na najbardziej sugestywnych.

Po pierwsze, ewangelista wyraźnie mówi o nałożeniu szat na dwoje zwierząt. Skoro położono szaty na dwa osły, logiczną jest konkluzja o przeznaczeniu do jazdy obojga zwierząt²⁶. Argument ten można jednak łatwo podważyć, przyjmując, iż szaty nałożono na osły w celach bardziej dekoracyjnych, niż praktycznych (zastąpienie siodła), aby podkreślić w ten sposób uroczysty charakter wjazdu Jezusa do Jerozolimy²⁷. Jak słusznie zauważa Robert H. Gundry, nawet

²³ U. Holzmeister, „De «plurali categoriae» in Nuovo Testamento et a patribus abhibito”, *Bib* 13 (1933) 75. Por. J. Nolland, *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text* (NIGTC; Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans 2005) 836.

²⁴ W. Coppins, „Sitting on Two Asses? Second Thoughts on the Two-Animal Interpretation of Matthew 21:7”, *TynB* 63.2 (2012) 286, przypis 29: „the fact that only one of the animals is explicitly said to be tied in Matt. 21:2, which could be taken as an analogy for the thesis that Jesus is only assumed to be sitting on one animal in Matt. 21:7”.

²⁵ Coppins, „Sitting on Two Asses?”, 283, przypis 23.

²⁶ A. Loisy, *Les Évangiles synoptiques* (Ceffonds près Montier-en-Der [Haute-Marne]: chez l’auteur 1907-1908) II, 263; W.C. Allen, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to S. Matthew* (ICC; Edinburgh: T. & T. Clark 1912) 220.

²⁷ France, *Matthew* (1985), 302; France, *Matthew* (2007), 778: „the festive occasion required that the mother, even though not ridden, should also be given a saddle cloth”.

we współczesnej Palestynie kładzie się okrycia zarówno na grzbiet oślicy, jak i idącego za nią nieujędzonego źrebięcia. Jest to powszechna praktyka, służąca udomowieniu młodego zwierzęcia²⁸.

Po drugie, poczynając od Justyna (II w. po Chr., *Dialogus cum Tryphone* 53,1), istnieje nieprzerwana linia interpretacji wśród starożytnych autorów – także tych posługujących się językiem greckim – utrzymująca, iż Mateusz opisał wjazd Jezusa na dwóch osłach jednocześnie. W średniowiecznej sztuce sakralnej nie brak przedstawień, na których Jezus zmierza do Jerozolimy, siedząc okrakiem na grzbiecie oślicy, podczas gdy młode źrebię idzie pod oślicą, czy też tuż obok niej, tworząc obraz Jezusa siedzącego na grzbietach dwojga zwierząt.

Po trzecie, w bezpośrednim kontekście literackim obecne są trzy jednoznaczne odniesienia do dwojga zwierząt (21,2.3.7a). Fakt ten sprawia, iż czytelnik spontanicznie odnosi ostatni zaimek w w. 7 do osłów²⁹.

Po czwarte, jeśli proroctwo Za 9,9 cytowane w Mt 21,5 ma odpowiadać opisywanemu przez ewangelistę wydarzeniu – a jak wynika z 21,4 taki jest cel cytatu – to miejsce, na którym Jezus siedzi w bezpośrednim kontekście (21,7), winno być tożsame z miejscem siedzenia mesjańskiego króla w cytacie. Skoro zatem w cytacie mesjański król siedzi na dwojgu zwierzętach, to również w odpowiadającym mu wydarzeniu z udziałem Jezusa akcent winien spoczywać na fakcie siedzenia na zwierzętach, a nie na szatach³⁰. Argument ten ma rację bytu, jeśli uznamy, iż Za 9,9, cytowany w Mt 21,5, nie jest paralelizmem synonimicznym mówiącym o jednym osle. Kwestię widzenia w Za 9,9 jednego lub dwojga zwierząt rozwinie my w odrębnym studium, które będzie stanowiło

28 R.H. Gundry, *Matthew. A Commentary on His Literary and Theological Art* (Grand Rapids, MI: Eerdmans 1982) 410. Nakładając szaty na oboje zwierząt, dano także Jezusowi – jak twierdzą inni komentatorzy, Eutymiusz Zigabenos (PG 129,552) czy H.A.W. Meyer (*Kritisch Exegetischer Kommentar über das Neue Testament* [Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1858] 388) – możliwość wyboru zwierzęcia, którym chciał jechać, uczniowie bowiem nie wiedzieli, którego zwierzęcia Jezus chciał dosiąść. Wykładowcy prestiżowej École Biblique w Jerozolimie, Antonin Jaussen oraz Raphaël Savignac (*Mission archéologique en Arabie. II. El-'Ela, d'Hégra à Teima, Harrah de Tebouk. Texte* [Paris: Librairie Paul Geuthner 1914] 109) sugerowali, iż szaty nałożono na oboje zwierząt na ewentualność zastąpienia jednego krnąbrnego zwierzęcia przez drugie, bardziej skore do współpracy. Pojawiła się również mało przekonująca propozycja (H. Schanz, *Commentar über das Evangelium des heiligen Matthäus* [Freiburg im Breisgau: Herder 1879] 434) twierdząca, że drugie zwierzę było przygotowane dla jednego z uczniów Jezusa, który miałby towarzyszyć Mistrzowi we wjeździe.

29 Luz, *Matthew*, 8: „because of the context the readers will first think of the animals”.

30 Coppins, „Sitting on Two Asses?”, 285: „once it is seen that the citation of Zechariah 9:9 in Matthew 21:5 looks forward to the two animals of 21:7, it is a very small step to conclude that it also looks forward to Matthew's talk of Jesus sitting on two animals in 21:7. In other words, since Matthew 21:5 speaks of the king being 'mounted on an ass and on a colt', which Matthew interprets as two animals, and since Matthew is evidently concerned to underscore that Jesus precisely fulfils this Scriptures, it follows that 21:7 very likely presents Jesus as *sitting* on two animals”.

drugą część obecnego artykułu. W tym miejscu warto jednak przywołać, poza kontekstem Mateuszowym (zob. poprzedni, trzeci argument) dwa kolejne fakty wskazujące na rozumienie Za 9,9 jako mówiącego o dwojgu zwierzętach. Po pierwsze, Mateusz, cytując Za 9,9, dwukrotnie używa przyimka ἐπί: „na (ἐπί) oślicy i na (ἐπί) źrebaku, synu zwierzęcia pod jarzmem” (21,5), co podkreśla istnienie dwojga zwierząt, na których siedział Jezus³¹. Rozumienie cytatu z Za 9,9 jako mówiącego o dwojgu zwierzętach może być również potwierdzone przez starożytne tłumaczenie greckie tego tekstu przypisywane Teodocjonowi: ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὄνου, „na oślicy i na źrebięciu synu oślicy”³². Rzeczownik ὄνος może być rodzaju żeńskiego lub męskiego. Niezaprzeczalnie żeński rodzaj rzeczownika ὄνος w drugim członie sugeruje także żeński rodzaj w pierwszym członie. Gdyby bowiem Teodocjon chciał wskazać na męską płć zwierzęcia w pierwszym członie, użyłby terminu innego niż rzeczownik ὄνος zastosowany w drugim członie na określenie oślicy.

Po piąte, porównanie struktury zdania Mt z paralelnym zdaniem w Mk sugeruje rozumienie zwrotu ἐπάνω αὐτῶν w Mt 21,7 jako odnoszącego się do zwierząt, a nie do szat:

Mk 11,7	Mt 21,7
καὶ φέρουσιν τὸν πῶλον πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ ἐκάθισεν ἐπ’ αὐτὸν	ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον καὶ ἐπέθηκαν ἐπ’ αὐτῶν τὰ ἱμάτια καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν
„Przyprowadzili więc oślę do Jezusa i zarzucili na <u>nie</u> (l.p.) swoje ubrania i usiadł na <u>nim</u> ”.	„Poprowadzili oślicę i oślę i nałożyli na <u>nie</u> (l.mn.) ubrania i usiadł na <u>nich</u> ”.

Zarówno w Mk, jak i w Mt zdanie zbudowane jest z trzech członów o tym samym znaczeniu i następujących po sobie w tej samej kolejności:

³¹ Liczne rękopisy greckie, jednak bardzo późne (najstarsze to *Codex Ephraemi* oraz *Codex Bezae* z V w.) nie mają drugiego przyimka. Tekst oryginalny, poświadczony przez *Codex Sinaiticus* oraz *Codex Vaticanus* z IV w., zawierał zatem oba przyimki. Opuszczenie przyimka może być spowodowane wpływem tekstu LXX Za 9,9, gdzie występuje tylko jeden przyimek ἐπί. Zob. Coppins, „Sitting on Two Asses?”, 285: „there is every reason to think that Matthew cites this Scripture as speaking of *two* animals, both because of the second ἐπί and because verse 7 explicitly states that ‘they brought the ass and the cold and they placed the garments on *them* (αὐτῶν)’”.

³² J. Ziegler (red.), *Duodecim prophetae* (Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum 13; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht ³1984) 310.

(1) przyprowadzenie zwierzęcia/zwierząt: czasownik + rzeczownik, (2) nałożenie τὰ ἱμάτια + zaimek określający zwierzę (αὐτῷ)/zwierzęta (αὐτῶν), (3) czynność siedzenia. W obu przypadkach czasownik wyrażający czynność siedzenia łączy się z taką samą syntagmą: przyimek + zaimek, która określa miejsce, na którym Jezus siedział. W tekście Markowym Jezus usiadł „na nim” (zaimiek αὐτόν w l.p., r.m.), czyli na osiołku, gdyż szaty (τὰ ἱμάτια) są w liczbie mnogiej i rodzaju nijakiego. W tekście Mateuszowym Jezus usiadł „na nich” (zaimiek αὐτῶν, l.mn.). Powyższe porównanie synoptyczne sugeruje, iż Mateuszowy zaimiek w ostatnim trzecim członie należy odnieść do zwierząt.

Paralele w Łk 19,35 i J 12,14 mniej (w przypadku Łukasza) lub bardziej (w przypadku Jana) przekonująco sugerują rozumienie kontrowersyjnego Mateuszowego zaimka jako odnoszącego się do zwierząt.

Łk 19,35	J 12,14
καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν	εὐρὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὄναριον
καὶ ἐπιρίψαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον	—
ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν	ἐκάθισεν ἐπ’ αὐτό
„Poprowadzili go do Jezusa	„Jezus zaś znalazłszy osłátko
i narzuciwszy swoje szaty na osłę	—
posadzili Jezusa”.	usiadł na nim”.

W tekście Łukaszowym występuje ta sama trójczłonowa konstrukcja zdania, mająca generalnie to samo przesłanie semantyczne. W tekście Janowym natomiast, mimo braku drugiego członu, w ostatniej części występuje konstrukcja obecna zarówno w Mateuszu, jak i w Marku, a zatem czasownik opisujący czynność siedzenia łączący się z przyimkiem i zaimkiem określającym zwierzę.

Dodajmy, iż nie tylko paralela między opisem Marka 11,7 i Mateusza 21,7 wyraźnie sugeruje rozumienie αὐτῶν w zwrocie ἐπάνω αὐτῶν w Mt 21,7 jako odnoszącego się do zwierząt. Otóż każde odniesienie do osła w liczbie pojedynczej w Markowym opisie wjazdu Jezusa do Jerozolimy zapisane jest w liczbie mnogiej w Mateuszowej wersji wjazdu:

Mk 11,2	Mt 21,2
„znajdziecie osłę uwiązane (εὕρησете πῶλον δεδεμένον)”	„znajdziecie oślicę uwiązaną i osłę z nią (εὕρησете ὄνον δεδεμένην καὶ πῶλον μετ’ αὐτῆς)”

Mk 11,3	Mt 21,3
„Pan go potrzebuje (ὁ κύριος αὐτοῦ χρειαν ἔχει) i natychmiast go pośle z powrotem tutaj (καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἀποστέλλει πάλιν ὧδε)”	„Pan ich potrzebuje (ὁ κύριος αὐτῶν χρειαν ἔχει) i natychmiast pośle ich (εὐθὺς δὲ ἀποστελεῖ αὐτούς)”

Jeśli zatem w Mt 21,7 napotykamy liczbę mnogą αὐτῶν z nieokreślonym referentem, a tekst Mk oferuje w miejscu paralelnym nawiązanie do osła w liczbie pojedynczej, na zasadzie zgodności Mt z pozostałymi Markowymi paralelami należy także w tym Mateuszowym tekście widzieć odniesienie do osłów.

Powyższych pięć argumentów wskazujących na interpretację zaimka αὐτῶν w zwrocie ἐπάνω αὐτῶν w Mt 21,7, jako mówiącego o dosiadananiu przez Jezusa dwojga zwierząt, sugeruje teoretyczną możliwość, iż takie rozumienie tekstu było zamierzone przez samego ewangelistę. Argument pierwszy, mówiący o celowym nałożeniu szat na oboje zwierząt w celu użycia ich do jazdy, został powyżej podważony. Pozostałych argumentów nie można jednak zignorować. Uznanie, iż problematyczny zaimek odnosi się zarówno do zwierząt, jak i ubrań jednocześnie, rozwiązuje całą trudność, jednak nie bierze pod uwagę powyżej przedstawionych czterech ostatnich argumentów. W naszej opinii siła tychże argumentów każe nam przyjąć rozwiązanie, w którym referentem drugiego zaimka αὐτῶν w 21,7 są dwoje zwierząt.

6. Podsumowanie i wnioski

Celem artykułu była krytyczna ewaluacja argumentów pozwalających zidentyfikować właściwy referent drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7. W efekcie artykuł opisał, usystematyzował i w dużej części krytycznie ocenił całą gamę opinii dotyczących powyższego problemu. Polski czytelnik otrzymał w ten sposób wyczerpujące *status quaestionis*.

Pierwsza część artykułu opisuje sytuację tekstualną powiązaną z problemową kwestią. Okazuje się, iż tekst oryginalny w. 7, mówiąc o czynności siedzenia Jezusa ἐπάνω αὐτῶν („na nich”), jest pewny i jako taki nie wskazuje jednoznacznie referenta zaimka αὐτῶν („nich”). Pozostałe wersety perykopy wskazujące na obecność dwóch osłów w całym wydarzeniu uroczystego wjazdu Jezusa (w. 2.3.7) także nie budzą wątpliwości co do ich statusu jako tekstu oryginalnego. Omówione zmiany tekstualne służyły uczynieniu tekstu bardziej klarownym poprzez usunięcie problematycznej wizji siedzenia Jezusa na dwóch osłach oraz wyeliminowaniu obecności dwóch osłów w całym wydarzeniu uroczystego wjazdu, harmonizując opis Mateusza z pozostałymi Ewangeliami

kanonicznymi. Krytyczna ocena świadków wykazała, iż tekst oryginalny jest pewny, mimo że kreuje większe trudności interpretacyjne.

W kolejnej części artykułu zaprezentowano gramatyczne i retoryczne rozwiązania trudności w identyfikacji właściwego referenta drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7. Rozwiązanie gramatyczne Maxa Zerwicka odwołujące się do *pluralis categoriae* nie jest przekonujące, w odróżnieniu od wyjaśnień retorycznych mających znamiona prawdopodobieństwa.

Kolejna część artykułu ukazała dwie zasadnicze propozycje identyfikujące referenta drugiego zaimka αὐτῶν w Mt 21,7. Mimo mocnych argumentów wskazujących szaty jako referenta, solidne przesłanki ma również identyfikacja osłów jako referenta kontrowersyjnego zaimka. Z jednej strony, wobec wagi argumentów stojących za obydwoma identyfikacjami istnieje pokusa uznania tego tekstu za intencjonalnie dwuznacznego (D. Instone-Brewer), z drugiej zaś, niezwykle dokładne paralele z tekstem Marka oraz Mateuszowa emfaza na obecności dwojga zwierząt skłaniają do uznania za właściwego referenta parę zwierząt.

Bibliografia

- Allen, W.C., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to S. Matthew* (The International Critical Commentary; Edinburgh: T. & T. Clark ³1912).
- Blomberg, C., *Matthew* (New American Bible 22; Nashville: Broadman & Holman Publishers 1992).
- Carson, D.A., „Matthew”, *The Expositor's Bible Commentary*. VIII. *Matthew, Mark, Luke* (red. F.E. Gaebelein) (Grand Rapids, MI: Zondervan 1984) 1-599.
- Coppins, W., „Sitting on Two Asses? Second Thoughts on the Two-Animal Interpretation of Matthew 21:7”, *Tyndale Bulletin* 63/2 (2012) 275-290.
- Fowler, H., *The Gospel of Matthew* (Bible Study Textbooks Series; Joplin, MO: College Press 1985) I-IV.
- France, R.T., *Matthew. An Introduction and Commentary* (Downers Grove, IL: InterVarsity 1985).
- France, R.T., *The Gospel of Matthew* (The New International Commentary on the New Testament; Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans 2007).
- Gundry, R.H., *Commentary on the New Testament. Verse-by-Verse Explanation with a Literal Translation* (Peabody, MA: Hendrickson Publishers 2010).
- Gundry, R.H., *Matthew. A Commentary on His Literary and Theological Art* (Grand Rapids, MI: Eerdmans 1982).
- Harrington, D.J., *The Gospel of Matthew* (Sacra Pagina 1; Collegeville, MN: The Liturgical Press 1991).
- Holmes, M.W., „Codex Bezae as a Recension of the Gospels”, *Codex Bezae. Studies from the Lunel Colloquium, June 1994* (red. D.C. Parker – C.-B. Amphoux) (New Testament Tools and Studies 22; Leiden: Brill 1996) 123-160.
- Holzmeister, U., „De «plurali categoriae» in Nuovo Testamento et a patribus abhbito”, *Biblica* 13 (1933) 68-95.

- Instone-Brewer, D., „The Two Asses of Zechariah 9:9 in Matthew 21”, *Tyndale Bulletin* 54/1 (2003) 87-98.
- Jaussen, A. – Savignac, R., *Mission archéologique en Arabie. II. El-'Ela, d'Hégra à Teima, Harrah de Tebouk. Texte* (Paris: Librairie Paul Geuthner 1914).
- Knabenbauer, I., *Commentarius in Quatuor S. Evangelia Domini N. Jesu Christi. I/2. Evangelium secundum S. Matthaeum* (Parisiis: Lethielleux 1893).
- Lindars, B., *New Testament Apologetic. The Doctrinal Significance of the Old Testament Quotations* (London: SCM 1961).
- Loisy, A., *Les Évangiles synoptiques* (Ceffonds près Montier-en-Der [Haute-Marne]: chez l'auteur 1907-1908) I-II.
- Luz, U., *Matthew 21–28. A Commentary* (Hermeneia – A Critical and Historical Commentary on the Bible; Minneapolis, MN: Fortress 2005).
- Maldonatus, J., *A Commentary on the Holy Gospels* (London: John Hodges 1888).
- Martini, A., *La Sacra Bibbia secondo la Vulgata tradotta in lingua italiana* (Napoli: Gaetano Nobile 1844).
- McNeile, A.H., *The Gospel according to St. Matthew. The Greek Text with Introduction, Notes, and Indices* (London: Macmillan 1915).
- Meyer, H.A.W., *Kritisch exegetischer Kommentar über das Neue Testament* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1858).
- Newman, B.M. – Stine, P.C., *A Handbook on the Gospel of Matthew* (New York, NY: United Bible Societies 1992).
- Nolland, J., *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text* (The New International Greek Testament Commentary; Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans 2005).
- Pickering, S.R., „Readings of Codex Bezae in the Gospel of Matthew”, *New Testament Textual Research Update* 4 (1996) 61-66.
- Plummer, A., *An Exegetical Commentary on the Gospel according to St. Matthew* (London: Robert Scott 1909).
- Romaniuk, K. – Jankowski, A. – Stachowiak, L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu* (Poznań: Pallottinum – Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów 1999) I-II.
- Schanz, H., *Commentar über das Evangelium des heiligen Matthäus* (Freiburg im Breisgau: Herder 1879).
- Soares Prabhu, G.M., *The Formula Quotations in the Infancy Narrative of Matthew. An Enquiry into the Tradition History of Mt 1–2* (Analecta Biblica 63; Rome: Biblical Institute Press 1976).
- Thomas Aquinas, *Catena Aurea. Commentary on the Four Gospels Collected out of the Works of the Fathers. I. St. Matthew* (red. J.H. Newman) (Oxford: John Henry Parker 1841).
- Turner, N., *A Grammar of New Testament Greek J.H. Moulton. III. Syntax* (Edinburgh: T&T Clark 1963).
- Vivano, B.T., „The Gospel according to Matthew”, *The New Jerome Biblical Commentary* (red. R.E. Brown – J.A. Fitzmyer – R.E. Murphy) (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall 1990) 630-674.
- Wette, W.M.L. de, *Kurze Erklärung des Evangeliums Matthäi* (Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zum Neuen Testament. I/1; Leipzig: Weidmannsche Buchhandlung 1838).
- Whitby, D., „A Commentary on the Gospels and Epistles of the New Testament”, *A Critical Commentary and Paraphrase on the Old and New Testament and the Apocrypha* (London: Thomas Tegg 1842) IV, 33-205.
- Wojciechowski, M., *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi* (Prymasowska Seria Biblijna; Warszawa: Vocatio 1994).

- Zahn, T., *Das Evangelium des Matthäus* (Kommentar zum Neuen Testament 1; Helsingfors: A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nachf.⁴1922).
- Zerwick, M., *Biblical Greek Illustrated by Examples* (Scripta Pontificii Instituti Biblici; Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico 2001).
- Ziegler, J. (red.), *Duodecim prophetae* (Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum 13; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht³1984).